

گزارش، تحلیل و نقد روش‌های رایج در پژوهش‌های روان‌شناختی قرآن‌بنیان اصغر کوراوند^۱

چکیده

یکی از مهم‌ترین ابعاد اسلامی‌سازی علوم انسانی، دستیابی به روش‌هایی است که بتوان به این مقصود دست یافت و بدون روش‌های بنیادی، کارآمد و متناسب با مسائل علوم انسانی، به‌ویژه در حوزه روان‌شناسی اسلامی، در تولید علم نیز پیشرفت و توسعه مطلوبی وجود نخواهد داشت. در جنبش اصلاحی جدید، اندیشمندان اسلامی تلاش داشتند تا با تغییر در روش‌شناسی علم، مدلی کارآمد از علم اسلامی ارائه دهند؛ مدلی که بتواند به‌عنوان رقیبی توانمند در مقابل رقیب سرسخت فعلی، یعنی نظریه مدرن و سکولار غرب، از موجودیت و هویت خود دفاع کند. بنابراین برای رقابت با نظریه سکولار مدرن که مبانی روش‌شناختی مشخص و شفافی دارد، نیازمند چارچوبی از علم اسلامی هستیم که بتواند در مقابل رقیب سرسخت خود، از مبانی روشن روش‌شناسی برخوردار باشد.

امروزه با وجود چالش میان روش‌های درون‌دینی و اجتهادی‌بودن، یا تجربی یا تلفیقی‌بودن، روش‌های اجتهادی و مبتنی بر متون دینی (تفسیری و فقه‌الحدیثی) و بهینه‌سازی آن برای علوم انسانی، از مقبولیت بیشتری برخوردار است. در یک دیدگاه، برای کشف گزاره‌هایی همچون گزاره‌های روان‌شناختی از متون دینی، دو رویکرد اصلی معرفی می‌شود. در رویکرد اول، بر اساس اصول و قواعد معتبر و شیوه‌های متنوع تفسیر متن و فارغ از مطالعه پیشین هر نظریه و فرضیه‌ای، در حد امکان به بررسی متن پرداخته می‌شود و مدلول و محتوای آن به دست آورده می‌شود. این راهبرد بر پایه همان مفاهیم درون‌متنی استوار است. در رویکرد دیگر، مفاهیم و نظریه‌های مطرح در حوزه‌های گوناگون بشری همچون روان‌شناسی، بر متن دین عرضه و تلاش می‌شود تا موضع متن دینی در آن زمینه استخراج شود. سابقه این رویکرد در روش قرآن‌شناختی شهید صدر، قابل پیگیری است. ایشان روش خود را در هفت مرحله (مسئله‌شناسی، پیشینه‌شناسی، طرح سؤال، استنتاج از قرآن و مطالعه) پی‌ریزی کرده است. از این‌رو بر آن هستیم تا برآیند روش‌شناختی رویکردهای مختلف در روان‌شناسی اسلامی را، مورد تبیین و بررسی قرار داده و با توجه به نقاط قدرت و ضعف دیدگاه‌های موجود، پلی به نظریه مختار و تلقی روش‌شناختی آن بزنیم.

واژگان کلیدی: روش‌شناسی، علوم انسانی، روان‌شناسی اسلامی، روش، تفسیر.

^۱. دانشجوی دکتری جامعه‌المصطفی‌العالمیه، پژوهشگر مرکز تحقیقات استراتژیک توسعه (رشد).